

Магура – вихованець школи проф. М. Макаренка) / Н.А. Німенко // Наукові праці історичного факультету / Запорізький державний університет. – 2005. – Вип. 19. – С. 403-409.

12. Осмоловська О.Ю. Діяльність науково-дослідних кафедр та їх роль у підготовці наукових кадрів України (1920-1930-і рр.) / О.Ю. Осмоловська // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Збірник статей. – К: Інститут історії України НАН України, 2002. – Вип. 6. – С. 233-239.

13. Ряппо Я.П. Реформа вищої школи на Україні в годину революції (1920-1924). Сборник статей и докладов / Я.П. Ряппо. – Х., 1925. – 156 с.

14. Ряппо Я.П. Народня освіта на Україні за десять років революції / Я.П. Ряппо. – Харків, 1927. – 125 с.

15. Семковський С.Ю. Задачи научно-исследовательских кафедр / С.Ю. Семковський // Наука на Украине. – 1922. – № 1. – С. 5-13.

16. Столяров Я. На путях к советскому ВУЗ'у / Я. Столяров // Путь просвещения. – 1924. – № 10. – С. 81-102.

17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 469, 156 арк.

18. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 3, спр. 405, 301 арк.

19. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 4, спр. 113, 846 арк.

20. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 2374, 34 арк.

21. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6083, 3 арк.

22. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6121, 11 арк.

23. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 6126, 70 арк.

24. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 8, спр. 487, 192 арк.

25. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 549, арк. 97-100.

26. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 10, спр. 559, 418 арк.

27. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 1089, 5 арк.

28. Шовкопляс Г.М. Сильвестр Сильвестрович Магура (1897-1937) / Г.М. Шовкопляс // Археологія. – 1992. – № 1. – С. 109-115.

Яненко А.С., Тарнавская С.В. Подготовка и повышение квалификации археологических кадров при музеях УССР (1920-е – начало 1930-х гг.)

В статье рассматриваются формы подготовки и повышения квалификации научных и научно-педагогических кадров археологов при музеях УССР в 1920-х – начале 1930-х гг. Проанализирована регламентация аспирантской подготовки в Одесском историко-археологическом музее. Отражена деятельность семинаров при Харьковском археологическом музее и при археологическом отделе Всеукраинского исторического музея им. Т.Г. Шевченко.

Ключевые слова: УССР, подготовка археологических кадров, музеи.

Yanenko A.S., Tarnavska S.V. Training and development of archeological staff in museums of the Soviet Ukraine in the 1920s - early 1930s

The article deals with the types of archeological staff training and skill development in museums of the Soviet Ukraine in the 1920s - early 1930s. Regulations of the doctoral training at the Odessa Museum of History and Archeology are analyzed. The activities of seminars at the Kharkiv Museum of Archeology and of archeological department at the Taras Shevchenko National Historical Museum in Kyiv are examined.

Key words: the Soviet Ukraine, training archeological staff, museums.

25.03.2012 р.

УДК 069.012(477.6) «1925/1927»

М.О. Принь

ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ МАЛИНОШЕВСЬКИЙ – ЗАВІДУВАЧ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО МУЗЕЮ ДОНБАСУ (1925-1927 РР.)

Стаття присвячена висвітленню діяльності О.В. Малиношевського на посаді директора Державного соціального музею Донбасу в період його становлення, пам'яткоохоронній та просвітницькій діяльності колективу музею.

Ключові слова: соціальний музей, Головополітосвіта, НКО УСРР, фондів колекції, пам'ятки мистецтва, архітектури, археології, церковне майно, Провальський степ, екскурсійна робота, О.В. Малиношевський.

Початок 1920-х років позначився в УСРР змінами: в економічній сфері – переходом до нової економічної політики; у культурній – проведенням політики українізації; у суспільній – поступовим відновленням після наслідків голоду. Характерними рисами духовного життя суспільства в цей час стають, з одного боку, новаторство і пошук, ламання стереотипів, залучення широких народних мас до надбань і продукування культури, а з іншого – форсоване наростання уніфікації, централізації, тотальної ідеологізації, загальне зниження рівня культури [1, 401].

Саме в цей час на Луганщині було створено два музеї – Луганський культурний музей та Луганський музей живописної культури, які згодом, за браком коштів, були об'єднані в один. Одночасно зі створенням клубної мережі здійснюються спроби сформувати розвинену мережу музейних куточків при міських, районних, сільських клубах та на підприємствах і в державних установах [2].

1925 року до Донбасу, який гостро відчував кадровий голод, з метою налагодження професійної музейної роботи у нових умовах «музейної соціалізації» до міста Луганського було направлено О.В. Малиношевського, який до цього часу обіймав посаду директора Глухівського окружного музею.

Малиношевський Олександр Володимирович (1892 р. н. – рік смерті невідомий) народився у м. Глухові на Чернігівщині 9 січня 1892 р. у сім'ї службовця – місцевого чиновника, секретаря повітового з'їзду мирових суддів. Середню освіту здобував у Глухівській та Київській (Печерській) гімназіях, вищу – в Київському університеті на історико-філологічному факультеті. Після закінчення університету взимку 1917 р. призивався на «воїнську повинність», але через хворобу серця був визнаний непридатним до цього. З 1 вересня 1917 р. до весни 1919 р. працював учителем у м. Козятин на Київщині у жіночій та чоловічій гімназіях, залізничній вищій початковій та комерційній школах. Згодом він повернувся до Глухова, де з осені працював в школах I та II ступенів, I семирічці та агрономічній школі. Влітку 1923 р. був призначений на посаду

завідуючого Глухівським музеєм, одночасно завідував V семирічкою у Глухові, працював учителем II семирічки, викладачем на педкурсах колишнього ІНО. Навесні 1925 р. переїхав до Луганська, де з 1 квітня 1925 до 15 грудня 1927 р. працював завідувачем Державного соціального музею Донбасу (м. Луганськ) [3].

У квітні 33-річний «глухівський варяг» О.В.Малиношевський зі всією родиною переїхав із Глухова до Луганська. Луганський музей він очолював уже 1 квітня 1925 р., змінивши на цьому місці першу завідувачку музею Софію Іллівну Стефанович. На момент призначення його стаж музейної роботи складав 5 років [4, 101].

Головним завданням, що постало перед новим директором, було приведення повсякденної роботи в музеї у відповідність до вимог часу, викладених у положенні про соціальні музеї, тобто треба було провести «соціалізацію музею» згідно з настановами Головополітосвіти НКО УСРР.

На соціальні музеї покладалися такі основні завдання:

1) збирати, вивчати та експонувати музейні матеріали, висвітлюючи основні елементи процесу соціального розвитку на матеріалах свого району;

2) проводити реєстрацію, облік пам'яток, брати безпосередню участь в охороні пам'яток революції, природи, старовини, побуту та мистецтва свого краю;

3) залучати широкі маси трудящих до роботи музею шляхом ознайомлення з поточними досягнутими результатами роботи (лекції, доповіді, виставки), безпосереднього залучення до участі в науково-дослідних роботах музею (дослідницькі екскурсії, краєзнавчі гуртки, лабораторії та ін.) та його подальшої розбудови;

4) скеровувати та об'єднувати роботу місцевих музеїв, музейних кімнат при клубах, а також і окремих музейних працівників, долучаючи їх до співпраці в єдиній системі роботи соціальних музеїв [5, 686].

Державний соціальний музей Донбасу в Луганську був створений у 1924 р. на базі раніше відкритих Луганського культурного музею та Луганського музею живописної культури. На початковому етапі існування соціальний музей складався з трьох відділів: 1) відділ природи з секціями геології, ботаніки та зоології; 2) відділ виробничо-промисловий з секціями видобувної промисловості, заводів та копалень, з підвідділом сільського господарства; 3) відділ побуту та ідеології з секціями археології, релігії, фінансів, революційного руху, підвідділом мистецтв [6, 400].

Штатна чисельність музею складала п'ять одиниць: О.В.Малиношевський – завідувач музею, Анатолій Сергійович Альбрехт – інспектор з охорони цінностей, Софія Іллівна Стефанович –

секретар-рахівник, дві прибиральниці – Датченко та Філімонова [7]. Заробітна плата була невеликою: 100 крб. у завідувача музеєм, 95 крб. у музейного і 29 крб. у технічного працівників [8].

Згідно з новими вимогами у Державному соціальному музеї Донбасу були сформовані відділи, проведена інвентаризація музейних фондів, виготовлені пояснювальні написи до всіх експонатів. Була розширена Наукова рада музею та організоване лекторське бюро [9, 110].

За керівництва О.В. Малиношевського музей розпочав роботу відразу у декількох напрямках: збір експонатів та поповнення фондів музею, організація екскурсійної бази, створення лабораторії, широка просвітницька діяльність [10]. Розпочалося обстеження підприємств вугільної промисловості, а експозиція музею поповнилась експонатами, що надійшли з сусідніх рудників: Голубівського, Краснодонського, Сорокінського, Должанського, Кадієвського та Брянського.

Не забували працівники музею й про сільське господарство. В його експозиції була представлена колекція шкідників поля, яка викликала значний інтерес у сільського населення округу, почали експонуватися роботи луганського дослідницького поля. Для створення колекції з місцевого лісництва було направлено прохання лісникові надіслати до музею фрагменти дерев різних порід.

Влітку 1926 р., згідно з розпорядженням політосвіти, проводилося обстеження церков Луганської округи. Його проводив сам завідувач музею. Повноцінно вдалося обстежити тільки 4 з 11 районів округи. Були виявлені культові речі, які мали історико-культурну цінність. Акти обстежень передали до окрадімінвідділу, але до фондів музею вони не потрапили [11].

У цей час здійснювалось обстеження культового майна церков м. Луганська, складалися акти, за якими воно передавалося церковним радам. Було виявлено більше тисячі речей, які мали культурну та історичну цінність. Окрім культових проводилось обстеження житлових споруд, зокрема архітектурного ансамблю панської садиби, збудованої К.М. Юзбашем наприкінці XVIII ст. в с. Олександрівка. З садиби до музею потрапили дві мармурові скульптури левів та два інкрустованих стільці роботи італійських майстрів. До музею була перевезена й старовинна мортира на лафеті, яка стояла у Луганську, але власників не мала [12, 13].

Експозиція музею приваблювала місцевих жителів, і тому з метою створення більш зручних умов для його відвідування робітниками місцевих підприємств часи його роботи були подовжені. Всього за 1925 р. було проведено 207 екскурсій, в яких узяли участь 4357 чол., Кількість окремих відвідувачів склала 8552 особи. Всього музей відвідало 12909 чол. Більшість з них склали учні

(7199 чол.), чимало було й робітників (3871 чол.), менше за всіх музеїв відвідували селяни (лише 634 чол.). Незважаючи на те, що вони становили, на перший погляд, таку незначну частину, взагалі поява цієї категорії відвідувачів говорила про те, що музей розвивався, ставав популярним не тільки в межах Луганська, але й усієї округи [13, 12].

Плануючи роботу музею у пам'яткоохоронному напрямі, О.В. Малиношевський уже 6 липня 1925 р. звернувся до НКО УСРР за офіційним «дозволом на право розкопок з участю археолога давніх могил – курганів, що мають у великій кількості в Донбасі». На жаль, резолюція чиновника із міністерства була такою: «...вважаю за передчасне Соц.[іальному] Муз.[еєві] Донбасу проводити археологічні розкопки, вважаючи конче потрібним для музею за цей час (до весни 1926 р.) здійснити намічений музеєм програм утвердження нових відділів» [14]. Однак восени музей все ж таки провів охоронні розкопки п'ятьох курганів, що знаходилися на ділянках, які були виділені під приватне будівництво. Археологічні дослідження очолив місцевий археолог, викладач ДІНО С.О. Локтюшев. Археологічні матеріали, що були отримані під час розкопок, поповнили фонди та експозицію музею [15, 67].

За головування О.В. Малиношевського Державний соціальний музей Донбасу встановив плідні зв'язки із Всеукраїнською академією наук, музейним відділом Головнауки при Наркомпросі в Москві та Києві. Музей надавав практичну та методичну допомогу сільбудинкам, які були зобов'язані збирати інформацію краєзнавчого характеру [16, 228 а].

Енергійна науково-дослідницька, просвітницька робота музею вимагала збільшення штату. В 1926 р. тут налічувалося вже 7 співробітників: О.В. Малиношевський – завідувач музею, М.Г. Штамм – завідувач відділу природи, В.Ф. Кіященко – завідувачка відділу виробництва, О.С. Альбрехт – інструктор з охорони цінностей, С.І. Стефанович – екскурсовод, М.П. Урбанська – секретар, прибиральниця [17].

Окрім збирання матеріалів промислового та сільськогосподарського характеру, також проводилося обстеження природних об'єктів у межах округи. Протягом року музей здійснював активну науково-дослідницьку роботу з вивчення місцевого краю. Приміром, з 1 липня до 15 серпня 1927 р. в окрузі працювала експедиція Упрнауки та Наркомзему з вивчення флори та фауни р. Сіверський Донець, в якій взяв участь завідувач відділу природи музею М.Г. Штамм. Ця експедиція надала цінну інформацію щодо флори та фауни найбільшої в регіоні річки та техногенного впливу місцевих виробництв на екосистему р. Сіверський Донець. Частина матеріалів потрапила до Державного соціального музею Донбасу. Розпочалося

експонування зразків ґрунту Луганської округи, які були отримані в результаті експедиції відомого українського ґрунтознавця Г.Г. Махова.

Крім того, 1927 року музей організував наукову експедицію з метою проведення повноцінного дослідження території Провальського степу – унікального природного куточка Луганської округи – з метою утворення там заповідника. Цей цілинний заповідний степ відзначався багатою флорою та фауною, на схилах і в низинах балок якого збереглися ділянки кленово-ясеневих дібров, а в заплаві р. Провалля – заплавні діброви з ділянками болотної та прибережно-водної рослинності. За результатами обстеження 2 вересня 1927 р. Луганський окрвиконком ухвалив рішення про виділення п'ятиса десятиці цієї території для степового заповідника. Військовому кінному заводу ім. тов. Ворошилова було запропоновано з 1928 р. припинити будь-яку господарську експлуатацію заповідних територій, як-от сінокіс, випас худоби, знищення байбаків [18, 174].

1927 рік пройшов під гаслами святкування десятиріччя Жовтневої революції, що наклало свій відбиток на роботу музею. Чимало уваги було приділено розширенню та поповненню експонатами відділу революційного руху. До цієї події була підготовлена окрема виставка.

Налагоджена взимку робота екскурсійного бюро дала можливість навесні приймати багато екскурсій з районних шкіл, проте уже влітку, з настанням польового сезону, вона завмерла. Незважаючи на це, музей користувався неабиякою популярністю серед місцевого населення: за 1926-1927 звітний рік його відвідало 17259 осіб, причому на екскурсійне відвідування припадало тільки 25 % відвідувачів [19, 21]. Луганчани йшли в музей зі своєї ініціативи, тому що їм було цікаво.

Проте всі перераховані досягнення та здобутки, на жаль, не врятували завідувача музеєм від жорсткої критики. 1 жовтня 1927 р. на постійній нараді окрінспектури народів була заслухана доповідь О.В. Малиношевського. Члени наради не взяли до уваги практичну пам'яткоохоронну діяльність молодого музею, який постійно розвивався, а вказали на недостатню просвітницьку роботу, слабкий зв'язок із Політосвітою [20, 22]. За результатами наради О.В. Малиношевського було звільнено. Варто зазначити, що у нього з самого початку керівництва музеєм не склалися стосунки з археологом О.С. Локтюшевим.

Олександр Малиношевський розпочав свою роботу в м. Луганську в непростий період. Як людина, яка мала досвід роботи на посаді директора музею, він з ентузіазмом приступив до роботи, надавши очолюваному їм закладу форми та змісту дійсно організованої музейної установи.

Музей перестав бути просто виставкою цікавих

речей. Він набув якості наукового закладу, який всебічно висвітлював історію та культуру регіону, історію його розвитку від прадавніх часів до сьогодення. Цей комплексний підхід до висвітлення історії краю викликав стрімке зростання інтересу серед населення Луганської округи до музею саме як до місця, де можна було отримати всебічну цікаву інформацію.

Упровадження політики українізації сприяло формуванню та розвитку музейної мережі в регіоні. Саме за три перші роки свого існування в статусі соціального музею заявив про себе як про потужну науково-дослідну установу, яка переймалася охороною пам'яток археології, культури та природи. За роки керівництва О.В. Малиношевського цей заклад розширив штатну чисельність працівників, збільшив кількість наукових відділів, експозиційну роботу, а число відвідувачів невпинно зростало. Участь у низці наукових досліджень Луганської округи, значне збагачення фондової колекції музею, що створило основу для майбутніх досліджень, – це незаперечний особистий внесок молодого талановитого музейного фахівця – Олександра Володимировича Малиношевського.

Згодом, отримавши пропозицію від НКО УСРР, він у 1927 р. був переведений на роботу до Конотопського окружного музею на посаду директора. У подальшому доля О.В. Малиношевського склалася трагічно – 22 лютого 1937 р. його було заарештовано. Чернігівським обласним судом 2.06.1937 р. за ст. 54-10, 54-11 КК УРСР він був засуджений до позбавлення волі на 5 років. І тільки 15.05.1992 р. О.В. Малиношевський реабілітований прокуратурою області [21, 463; 22, 161].

Посилання

1. Бойко О. Д. Історія України. Посібник. – К., 2002. – 656 с.
2. Принь М. О. Музейна справа на Луганщині в 1920-х роках: Луганський культурний музей / М. О. Принь // III Всеукраїнські наукові читання «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції», м. Київ, тези доповідей 23 травня 2011 р. – К., 2011.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф.Р-166, оп. 6, спр. 2141, арк. 14.
4. Там само, оп. 5, спр. 262, арк. 100-101.
5. Там само, спр. 730, арк. 686-690.
6. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО), ф. Р-401, оп. 1, спр. 553, арк. 400-407.
7. Там само, спр. 554, арк. 205.
8. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 5, спр. 262, арк. 100-100 зв.
9. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 558, арк. 109-110 зв.
10. Там само, спр. 556, арк. 23-23 зв.
11. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 6, спр. 3411, арк. 17-20.
12. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 595, арк. 13.
13. Там само, арк. 12.
14. ЦДАВО, ф.Р-166, оп. 5, спр. 730, арк. 513.
15. ДАЛО, ф. П-34, оп. 1, спр. 145, арк. 67-69.
16. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 4, спр. 190, арк. 228 а-228 а зв.
17. ДАЛО, ф. Р-401, оп. 1, спр. 595, арк. 15.
18. Там само, ф. Р-243, оп. 1, спр. 40, арк. 171-175.
19. ЦДАВО, ф. Р-166, оп. 6, спр. 2141, арк. 21.
20. Там само, арк. 22.
21. Реабілітовані історією. Сумська область. У трьох

книгах. Кн. перша. – Суми. Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2005. – 756 с.

22. Дмитренко Н. Щоб пам'ятали... (Трагічні долі провінційних музейників Північного Українського Лівобережжя 20-30-років ХХ ст.) / Наталія Дмитренко // Ніжинська старовина: збірник регіональної історії та пам'яткознавства. – К., 2010. – Вип. 10 (13) – С. 157–164.

Принь М.О. А.В. Малиношевский – заведующий Государственного социального музея Донбасса (1925-1927 гг.)

Статья посвящена деятельности А.В. Малиношевского на должности директора Государственного социального музея Донбасса в период его становления, деятельности коллектива музея в сфере охраны памятников и просветительской деятельности.

Ключевые слова: социальный музей, Головополитпросвет, НКО УСРР, фондовые коллекции, памятники искусства, архитектуры, археологии, церковное имущество, Провальская степь, экскурсионная работа, А.В. Малиношевский.

Pryn O.M. O.V. Malynoshevskiy – a head of the State social Donbas museum

The article is devoted to O.V. Malynoshevskiy's activity on position of the State social Donbas museum director in the period of its establishment, monument protection and educative museum's staff activity.

Keywords: social museum, people's educational commissariat of Ukraine, fund collections, sights of art, architecture, archaeology, church property, Provalskiy steppe, excursion work, O.V. Malynoshevskiy.

21.03.2012 р.

УДК 069.1: 94. 930.85.

I.V. Nikitina

РОЛЬ МУЗЕЙНИХ ВИСТАВОК З ІСТОРІЇ БАЛАКЛАВИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ РЕГІОНУ

У статті у стислому вигляді розглянуто, як на популяризацію культурного надбання Балаклави впливають музейні виставки. Проаналізовано, які факти з історії регіону, починаючи з 1917 р., завдяки музейним експонатам викликають найбільшу зацікавленість у відвідувачів.

Ключові слова: виставка, Балаклава, історія.

Балаклава – існуюче найменування місцевості, центр адміністративного району м. Севастополя, розташоване за 14 км у південно-східному напрямку від його історичного центру. В останні роки у зв'язку з розвитком цієї місцевості у якості міжнародного курорту та яхтенної марини, значно збільшився інтерес до сучасної Балаклави, її історії та культури. В Національному музеї героїчної оборони і визволення Севастополя (НМГО і ВС) з 2005 р. ведуться роботи щодо розробки проекту зі створення Музею історії Балаклави, але, на жаль, наразі завершити його немає можливості. У рамках цього проекту упродовж 2006-2011 рр. до Дня Історичного буль-